

VIDEO và LỜI GIẢI CHI TIẾT chỉ có tại website MOON.VN

[Truy cập tab: **Ngữ Văn** – Khoá học: **LUYỆN ĐỀ THI THPT QUỐC GIA 2017**]

A. MỤC TIÊU CẦN ĐẠT

1. Kiến thức

- Những ràng buộc mang tính tương khắc giữa thể xác và linh hồn trong một nghịch cảnh trở trêu: linh hồn nhân hậu, thanh cao phải sống nhờ, sống tạm một cách trái tự nhiên trong một thân xác phàm tục, thô lỗ.

- Cuộc đấu tranh giữa linh hồn và thể xác để bảo vệ những phẩm tính cao quý, để có một cuộc sống thực sự có ý nghĩa, xứng đáng với con người.

- Sự hấp dẫn của kịch bản văn học và nghệ thuật sân khấu, tính hiện đại và giá trị truyền thống, chất trữ tình đậm thắm bay bổng và sự phê phán quyết liệt, mạnh mẽ.

2. Kỹ năng

Đọc – hiểu kịch bản văn học theo đặc trưng thể loại.

3. Thái độ

Biết trân quý con người thực của mình; biết cảm nhận hạnh phúc khi được sống là chính mình.

B. NỘI DUNG BÀI HỌC

I. TÌM HIỂU CHUNG

1. Tác giả

- Lưu Quang Vũ được coi là nhà soạn kịch tài năng nhất của nền văn học nghệ thuật Việt Nam hiện đại.

- Kịch của ông phản ánh nhiều vấn đề nóng bỏng của đời sống, đóng góp thiết thực vào công cuộc đổi mới đất nước và góp phần đem đến cho sân khấu Việt Nam đương đại một sức sống mới.

Kịch Lưu Quang Vũ hấp dẫn chủ yếu không phải bằng xung đột xã hội gay gắt mà bằng xung đột trong cách sống và trong quan niệm sống, qua đó khẳng định khát vọng hoàn thiện cách sống, hoàn thiện con người.

2. Tác phẩm

a) Hoàn cảnh sáng tác

- *Hồn Trương Ba, da hàng thịt* được viết từ năm 1981 nhưng đến năm 1984 mới ra mắt công chúng, được coi là vở kịch hay nhất của Lưu Quang Vũ, đã được biểu diễn nhiều lần trên sân khấu trong và ngoài nước.

b) Tóm tắt

- Vở kịch được Lưu Quang Vũ hiện đại hóa dựa trên một cốt truyện dân gian nhấn mạnh vào sự phản kháng của linh hồn nhân hậu, thanh cao chống lại sự lấn át và chế ngự của thể xác thô lỗ, phàm tục. Đồng thời qua đó, tác giả gửi gắm những suy nghĩ về nhân sinh, về hạnh phúc, kết hợp phê phán một số tiêu cực trong lối sống hiện thời; cũng như đặt ra nhiều vấn đề mới mẻ, có ý nghĩa tư tưởng, triết lí và nhân văn sâu sắc.

c) Vị trí đoạn trích

- Đoạn trích thuộc cảnh VII và đoạn kết của vở kịch.

II. ĐỌC – HIỂU VĂN BẢN**1. Màn đối thoại giữa hồn Trương Ba và xác hàng thịt**

- Hồn Trương Ba trú ngụ trong xác anh hàng thịt và gặp phải rất nhiều phức tạp. Hồn Trương Ba tách khỏi xác hàng thịt để tranh luận.

- Cuộc tranh luận giữa một bên là hồn, một bên là xác diễn ra rất dữ dội và không có sự thỏa hiệp:

+ Xác hàng thịt tỏ ra lấn lướt hồn Trương Ba, sỉ nhục hồn Trương Ba:

• Xác hàng thịt muốn khẳng định, vị trí, vai trò và tầm quan trọng của mình: *Tôi là cái bình để chứa đựng linh hồn. Nhờ tôi mà ông có thể làm lụng, cuộc sống. Ông nhìn ngắm trời đất, cây cối, người thân... Nhờ có đôi mắt của tôi, ông cảm nhận thế giới này qua những giác quan của tôi...*

• Xác tìm cách thỏa hiệp bằng cách nêu cụ thể những nhu cầu tự nhiên mang tính bản năng của con người: *Khi ông ở bên nhà tôi... Khi ông đứng cạnh vợ tôi, tay chân run rẩy, hơi thở nóng nực, cổ nghẹn lại... Đêm hôm đó, suýt nữa thì... [...] Chẳng lẽ ông không xao xuyến chút gì? Hà hà, cái món tiết canh, cổ hũ, khâu đuôi, và đủ các thứ thú vị khác không làm hồn ông lâng lâng cảm xúc sao?...*

+ Hồn Trương Ba lại phủ nhận vai trò của thể xác mà khẳng định sự thanh sạch của tâm hồn khác xa với những thú tục thấp hèn khác: *Mày chỉ là cái vỏ bên ngoài, không có ý nghĩa gì hết, không có tư tưởng, không có cảm xúc [...] Hoặc nếu có, thì chỉ là những thứ thấp kém, mà bất cứ con thú nào cũng có được: thềm ăn ngon, thềm rượu thịt; Ta vẫn có một đời sống riêng: nguyên vẹn, trong sạch, thẳng thắn...*

→ Bình luận:

• Lí lẽ của đôi bên đưa ra có những điểm đúng đắn khó bề bác bỏ khiến việc thắng bại không thể nào giải quyết được một cách nhanh chóng, đơn giản. Xây dựng cuộc đối thoại này, tác giả tỏ rõ có một cái nhìn rất biện chứng về vấn đề: một mặt hết sức ủng hộ khát vọng sống thanh cao của con người, mặt khác vạch rõ khía cạnh *siêu hình* của thái độ coi thường vật chất và những lạc thú trần tục.

• Cái lí lẽ *thật ti tiện* của xác anh hàng thịt ẩn chứa trong đó một *hạt nhân hợp lí*, một sự thực mà Lưu Quang Vũ hàm ý phê phán, đó là *trò chơi tâm hồn* của người đời: *Những lúc một mình một bóng, ông cứ việc nghĩ rằng ông có một tâm hồn bên trong cao khiết [...] Làm xong điều xấu gì ông cứ việc đổ tội cho tôi, để ông được thanh thản [...] Tâm hồn là thứ lắm sĩ diện.*

Tác giả còn mạnh dạn trong cả việc phê phán một quan niệm, một thái độ từng tồn tại trong một thời gian nhất định, cũng từ lời của nhân vật xác anh hàng thịt: *Những vị lắm chữ nhiều sách*

như các ông là hay vin vào cơ tâm hồn là quý, khuyên con người ta sống vì phần hồn, để rồi bỏ bê cho thân xác họ mãi khổ sở, nhếch nhác... Lưu Quang Vũ đã phê phán sự thoái hóa, tha hóa trong mỗi con người, thái độ thiếu quan tâm đến cuộc sống vật chất tầm thường, chính đáng của con người cũng là để nhằm khẳng định một quan niệm về bản lĩnh hài hòa, về nhu cầu chính đáng của con người trong cuộc sống bình thường.

+ Do phải sống nhờ thể xác của anh hàng thịt, hồn Trương Ba đành phải chiều theo một số nhu cầu hiển nhiên của thể xác. Đáng sợ hơn, linh hồn Trương Ba dần bị nhiễm những thứ tầm thường của xác anh hàng thịt. Ý thức được điều đó, linh hồn Trương Ba dần vật, đau khổ và quyết định chống lại bằng cách tách ra khỏi xác thịt để tồn tại độc lập, không lệ thuộc vào thể xác. Xác hàng thịt biết rõ những cố gắng đó là vô ích nên đã cười nhạo hồn Trương Ba, tuyên bố về sức mạnh âm u, đui mù ghê gớm của mình, ve vãn hồn Trương Ba thỏa hiệp với mình vì theo xác hàng thịt thì *chẳng còn cách nào khác*, cả hai đã hòa vào nhau làm một rồi. Trước những lí lẽ *ti tiện* của xác anh hàng thịt, hồn Trương Ba đã nổi giận, đã khinh bỉ, mắng mỏ xác hèn hạ nhưng đồng thời cũng ngậm ngùi thấm thía nghịch cảnh mà mình đang lâm vào, đành nhập trở lại xác thịt trong tuyệt vọng.

+ Phân kết của đoạn đối thoại cũng chứa đựng những yếu tố bất ngờ rất nghệ thuật. Mới nghe phần đầu của cuộc đối thoại, hẳn người đọc khó mà hình dung được cuối cùng *hồn Trương Ba bản thân nhập lại vào xác hàng thịt* chịu thỏa hiệp với những lí lẽ vừa khó chịu vừa chứa đựng chân lí của xác anh hàng thịt: *Thôi, đừng cãi cọ nhau nữa! Chẳng còn cách nào khác đâu! Phải sống hòa thuận với nhau thôi! Cái hồn vía vương bướng của tôi ơi, hãy về với tôi này!*

- Nghệ thuật:

+ Lưu Quang Vũ đã dùng biện pháp đối lập để tô đậm sự khác nhau cơ bản giữa hồn người này và xác người kia. Ông Trương Ba vốn là một người làm vườn chất phác, hiền lành, nho nhã. Hồn của Trương Ba biểu tượng cho sự thanh nhã, cao khiết, trong sạch, đạo đức. Hồn là phần chân chính của mỗi con người. Ngược lại, anh hàng thịt với thân xác vạm vỡ, kèn cồng, thô lỗ... biểu tượng cho bản năng, cho những ham muốn trần tục.

Đây thực ra là một ẩn dụ, xác anh hàng thịt ẩn dụ về thể xác con người, còn hồn Trương Ba ẩn dụ về linh hồn của con người. Tác giả đã sáng tạo ra một tình huống ẩn dụ có sức lôi cuốn, gọi cho người đọc những suy nghĩ sâu sắc: con người không thể sống không là mình, không thể sống giả dối hay vay mượn cuộc sống của người khác. Con người không chỉ sống bằng thể xác và còn phải sống bằng linh hồn, tình cảm... Độ vĩnh cửu của linh hồn và thể xác sẽ là bi kịch.

Tiểu kết: Cuộc đối thoại giữa hồn và xác chính là xung đột diễn ra trong bản thân nhân vật, hai phần trong một con người. Giữa xác hàng thịt và hồn Trương Ba có sự đối lập giữa nhiều yếu tố như tốt - xấu, thanh cao - phàm tục, bản năng - lí trí... Qua đây, Lưu Quang Vũ muốn khẳng định: không gì hạnh phúc bằng khi được sống đúng là mình, sống với những gì mình đã có. Như thế cuộc đời sẽ thanh thản, nhẹ nhàng và ý nghĩa biết bao. Cuộc sống thật đáng quý nhưng không phải sống thế nào cũng được. Cuộc sống chỉ có giá trị khi con người được trở về đúng bản chất của mình, được sống trong một cơ thể thống nhất.

2. Màn đối thoại giữa hồn Trương Ba với người thân

- Những lí lẽ của xác hàng thịt mà hồn Trương Ba cho là *thật ti tiện*, trở trêu thay, hồn Trương Ba lại đang gặp và đang lâm vào. Linh hồn Trương Ba không ăn nhập với thể xác anh hàng thịt

nên chỉ mấy tháng *ngu cư* trong thân xác lạ mà hồn Trương Ba đã đổi khác, và điều đó thể hiện qua thái độ của những người thân của Trương Ba:

+ Người vợ mà ông rất mực yêu thương giờ đây buồn bã và cứ nhất quyết đòi bỏ đi. Với bà, *đi đâu cũng được [...] Còn hơn là thế này*. Bà đã nói ra cái điều mà chính ông cũng đã cảm nhận: *Ông đâu còn là ông, đâu còn là ông Trương Ba làm vườn ngày xưa*.

+ Cái Gái - cháu nội ông thì giờ đây đã không cần phải giữ ý. Nó một mực không nhận ông: *Tôi không phải là cháu ông và ông nội tôi chết rồi*. Trước đây, cái Gái yêu quý ông biết bao nhiêu thì giờ đây nó không thể chấp nhận cái con người có *bàn tay giết lợn, bàn chân to bè như cái xéng* đã làm *gãy tiết cái chồi non* và *giẫm lên nát cả cây sâm quý mới ươm* trong mảnh vườn của ông nội nó. Với nó, *ông nội đời nào thô lỗ, phũ phàng như vậy*. Nỗi giận dữ của cái Gái đã biến thành sự xua đuổi quyết liệt: *Ông xấu lắm, ác lắm! Cút đi! Lão đồ tể, cút đi!*

+ Chị con dâu là người sâu sắc, chín chắn, hiểu điều hơn lẽ thiệt. Chị cảm thấy thương bố chồng trong tình cảnh trở trêu. Chị biết ông khổ lắm, *khổ hơn xưa nhiều lắm*. Nhưng nỗi buồn đau trước tình cảnh gia đình *như sắp tan hoang ra cả* khiến chị không thể bấm bụng mà đau, chị đã thốt thành lời cái nỗi đau đó: *Thầy bảo con: Cái bên ngoài là không đáng kể, chỉ có cái bên trong, nhưng thầy ơi, con sợ lắm, bởi con cảm thấy, đau đớn thấy... mỗi ngày thầy một đổi khác dần, mát dần, tất cả cứ như lệch lạc, nhòa mờ dần đi, đến nỗi có lúc chính con cũng không nhận ra thầy nữa...*

→ Tất cả những người thân yêu của Trương Ba đều nhận ra cái nghịch cảnh trở trêu. Họ đã nói ra thành lời bởi với họ, cái ngày chôn xác Trương Ba xuống đất là ngày đau khổ nhưng *cũng không khổ bằng bây giờ*. Cuộc đối thoại giữa Trương Ba với những người thân yêu nhất của mình càng làm cho hồn thêm tuyệt vọng vì hoàn cảnh trở trêu mà mình đã tự nguyện dấn thân vào.

- Sau tất cả những đối thoại ấy, mỗi nhân vật bằng cách nói riêng của mình đã khiến hồn Trương Ba cảm thấy không thể chịu đựng được nữa. Nỗi cay đắng với chính bản thân mình cứ lớn dần, muốn dứt tung, muốn dâng trào. Nhà văn đã để cho hồn Trương Ba còn lại trơ trọi một mình với nỗi đau khổ đó, tuyệt vọng lên đến đỉnh điểm, một mình Trương Ba với lời độc thoại đầy chua chát nhưng cũng đầy quyết liệt: *Mày đã thắng thế rồi đấy, cái thân xác không phải của ta ạ [...]* *Không cần đến cái đời sống do mày mang lại! Không cần!* Đây là lời độc thoại có tính chất quyết định dẫn tới hành động châm hương gọi Đế Thích một cách dứt khoát sau này.

3. Màn đối thoại giữa hồn Trương Ba với Đế Thích

- Gặp lại Đế Thích, Trương Ba thể hiện thái độ cương quyết, từ chối chấp nhận cảnh sống *bên trong một đấng, bên ngoài một nẻo: Tôi không thể tiếp tục mang thân anh hàng thịt được nữa, không thể được* vì ông nhận thức rất rõ về cuộc sống hiện tại của chính mình: *Ông tưởng tôi ham sống lắm hay sao? Nhưng sống thế này, còn khổ hơn là chết. Mà không phải chỉ là một mình tôi khổ! Những người thân của tôi sẽ còn phải khổ vì tôi! Còn lấy lí lẽ gì khuyên thằng con tôi đi vào con đường ngay thẳng được? Cuộc sống giả tạo này có lợi cho ai? Họa chẳng chỉ có lão lí trưởng và đám truong tuần hi há thu lợi lộc! Đúng, chỉ bọn khôn khiếp là lợi lộc*. Qua lời thoại này, ta thấy lối sống của Trương Ba vốn rất cao khiết và biết giữ nhân cách, sống là phải vì những người xung quanh, không a dua theo những thứ giả tạo, lợi lộc nên ông không thể chịu đựng được hơn nữa, không thể khuất phục trước thế xác, trước những cái xấu xa và tự đánh mất mình.

- Trước lời thuyết phục của Đế Thích nhưng Trương Ba đã kiên quyết từ chối: *Ở đâu cũng được, chứ không ở đây nữa. Nếu ông không giúp, tôi sẽ... tôi sẽ... nhảy xuống sông hay đâm một*

nhát dao vào cổ, lúc đó thì hồn tôi chẳng còn, xác anh hàng thịt cũng mất. Từ đây, Trương Ba đi tới một quyết định sáng suốt, đúng đắn, dũng cảm và rất đạo đức khi quyết định sẽ trả lại thân xác cho anh hàng thịt còn mình chấp nhận cái chết để hình ảnh Trương Ba được sống trong mọi người mãi mãi như bản chất vốn có của Trương Ba: *Tôi muốn được là tôi toàn vẹn...*

- Trương Ba là một con người giàu tình thương yêu và nhân ái khi đứng trước cuộc thử thách cuối cùng, lúc đối mặt với cái chết, trước sự lựa chọn nhập vào xác cu Tị - một em bé hàng xóm vừa chết. Hồn Trương Ba rất thương cu Tị, đó là một đứa bé ngoan, bạn thân của cái Gái, cháu nội yêu quý của ông.

+ Trương Ba nhận thức sâu sắc rằng không thể hòa nhập giữa xác của một em bé mới mười tuổi với một ông già gần sáu mươi tuổi: *Nhập vào cu Tị... Tôi, một ông già gần 60, cu Tị thì chưa bắt đầu cuộc đời, còn đang tuổi ăn, tuổi lớn, chạy nhảy vô tư... có ổn không nhỉ?*

+ Rồi Trương Ba nghĩ về người thân và những người hàng xóm cũng gặp nhiều rắc rối: *Tôi không phải là con chị, chị ấy sẽ không nguôi thương nhớ con... Có khi tôi còn phải sang nhà chị Lụa ở... Rồi còn hàng xóm, lí trưởng, trương tuần... Bao nhiêu sự rắc rối. Bà vợ tôi, các con tôi sẽ nghĩ ngợi, xử sự thế nào khi chồng mình, bố mình mang thân một thằng bé lên 10? Làm trẻ con không phải dễ! Mà cái Gái nhà tôi, nó sẽ nghĩ thế nào nhỉ?*

+ Chính tình cảm thương yêu với một em bé chưa bắt đầu cuộc đời và sự cảm thông sâu sắc với một bà mẹ mất con nên Trương Ba đã cầu xin Đế Thích cho cu Tị được sống lại: *Tôi không thể cướp cái thân thể non nớt của cu Tị. Tiếng chị Lụa gào khóc nghe đứt ruột! Mất đứa con, chị ấy làm sao sống được? [...] Ông hãy đưa hồn cu Tị về nhập lại vào xác nó, cho nó được sống lại [...] Ông hãy cứu nó! Ông phải cứu nó! [...] Ông giúp tôi lần cuối. Tôi sẽ không bao giờ làm phiền ông nữa, không đòi ông điều gì nữa!*

- Sau khi nghe những lời thống thiết của Trương Ba thì Đế Thích đã *làm cu Tị sống lại, dù có bị phạt nặng.* Hành động này thể hiện rõ nét nhất quan niệm sống của Trương Ba, đồng thời cũng khẳng định nhân cách cao thượng của ông và tư tưởng nhân văn cao cả của tác phẩm.

- Khi Trương Ba đã lựa chọn đúng đắn là trả lại thân xác cho anh hàng thịt và mình sẽ chấp nhận cái chết vĩnh viễn thì Trương Ba lại trở về với con người trước kia: *Lạ thật, từ lúc tôi có đủ can đảm đi đến quyết định này, tôi bỗng cảm thấy mình lại là Trương Ba thật, tâm hồn tôi lại trở lại thanh thản, trong sáng như xưa.* Qua chi tiết này, tác giả như muốn gửi gắm tới người đọc một thông điệp đó là nếu không được sống và hành động đúng là mình thì con người sẽ bị rơi vào bi kịch, sẽ phải đau khổ, dằn vặt và đó chính là điều đau khổ nhất của một con người. Trương Ba ra đi với mong ước mọi người sẽ nhớ tới mình đúng như Trương Ba của ngày xưa, với niềm tin sự sống vẫn tiếp tục và những điều tốt đẹp sẽ nảy mầm, sinh sôi, đâm hoa kết trái trên cõi đời này.

4. Màn kết

- Khi Trương Ba chết hẳn, không phải ở trong tình trạng *bên trong một đấng, bên ngoài một nẻo* nữa lại là lúc ông được sống trong sự gần gũi, tình thương yêu của những người thân. Những con người cao quý như Trương Ba sẽ vẫn có mặt giữa cuộc sống hàng ngày của gia đình, của mỗi chúng ta: *Tôi đây bà ạ. ... cái Gái nâng niu...* Trương Ba trả lại thân xác cho anh hàng thịt, chấp nhận cái chết vĩnh viễn để linh hồn được trong sạch và hóa thân vào các sự vật thân thương, tồn tại vĩnh viễn bên cạnh những người thân yêu của mình. Cuộc sống lại tuần hoàn theo quy luật của muôn đời. Mọi mâu thuẫn ở đây đã được giải quyết thỏa đáng hợp lí theo quy luật, với đời sống tâm linh của dân tộc: người đã khuất mà không khuất. Nếu người đã khuất yêu thương người thân

của mình, họ sẽ hóa thân vào cảnh vật quanh nơi người thương yêu của mình sống. Nếu người còn sống luôn nghĩ về người đã khuất thì họ sẽ luôn thấy người thân của mình trong vạn vật quanh mình, trong không gian đang bao bọc mình. Những người có tâm hồn trong sáng yêu thương nhau sẽ được sống bên nhau và trong nhau, trong không gian quen thuộc và bất tử trong cỏ cây hoa lá.

- Cảnh cái Gái và cu Tị ăn na, vùi hạt na xuống đất đã thể hiện niềm tin của trẻ thơ - tâm hồn trong sáng vào cuộc đời. Sự hi sinh của Trương Ba đã đem lại niềm vui ngây thơ, trong sáng cho đứa cháu nội của mình: cái Gái lại được vui đùa bên cu Tị - người mà nó quý mến. Chúng được cùng nhau hưởng thành quả của ông nội - thế hệ trước tạo dựng. Chi tiết cái Gái vùi hạt na xuống đất *cho nó mọc thành cây mới và tin những cây sẽ nối nhau mà lớn khôn. Mãi mãi...* thật giàu ý nghĩa. Cái Gái yêu ông nội và luôn tin vào những việc ông làm, những lời ông nói và nó đã tin - một niềm tin mãnh liệt vào vạch nối tiếp của sự sống trong vô tận thời gian mà người ông của nó - người thích những trò chơi trí tuệ và chăm cây cối đã gieo trồng. Có thể nói, sự ra đi của Trương Ba chính là sự trở về trong lòng đất của hạt na để làm nảy sinh sự sống mới.

- Màn kết của vở kịch mang không khí ấm áp, toát lên niềm vui của sự đoàn tụ, tiếp nối. Trương Ba ra đi với mong ước mọi người sẽ nhớ tới mình đúng như Trương Ba của ngày xưa, với niềm tin sự sống vẫn tiếp tục và những điều tốt đẹp lại nảy mầm, sinh sôi, đơm hoa kết trái trên cõi đời này. Và đúng như Trương Ba đã ra đi, nhưng cái chết ấy lại là bắt đầu sự bất tử của hình ảnh Trương Ba, lẽ sống cao đẹp của Trương Ba. Đoạn kết đầy chất thơ sâu lắng và có dư ba với hình ảnh của sự sống vẫn nảy nở (vườn cây, hai đứa trẻ, hạt na gieo) và sự bất tử của linh hồn trong sự sống, trong lòng người (lời Trương Ba nói với vợ) đã đem lại sự thanh thoát cho một bi kịch lạc quan, đồng thời truyền đi thông điệp về sự chiến thắng của cái Thiện, cái Đẹp và của sự sống đích thực mà con người luôn khao khát vươn tới.

III. TỔNG KẾT

1. Nghệ thuật

- Sáng tạo lại cốt truyện dân gian.
- Nghệ thuật dựng cảnh, dựng đối thoại, độc thoại nội tâm.
- Hành động của nhân vật phù hợp với hoàn cảnh, tính cách, góp phần phát triển tình huống truyện...

2. Nội dung

Một trong những điều quý giá nhất của mỗi con người là được sống là mình, sống trọn vẹn với những giá trị mình có và theo đuổi. Sự sống chỉ thật sự có ý nghĩa khi con người được sống trong sự hài hòa tự nhiên giữa thể xác và tâm hồn.

Giáo viên: Vũ Dung

Nguồn: Moon.vn